

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/59/163-167>

Nəzrin Məmmədova
Bakı Slavyan Universiteti
magistrant

<https://orcid.org/0009-0009-3075-902X>
memmedovahnezrin@gmail.com

3–4-cü sinif şagirdləri üçün təlimdə dəstəkləyici mühitin əsasları və tətbiqi modelləri

Xülasə

Bu məqalədə 3–4-cü sinif şagirdləri üçün təlimdə dəstəkləyici mühitin nəzəri əsasları və tətbiqi modelləri sistemli şəkildə təhlil olunur. Müasir pedaqoji yanaşmalar çərçivəsində konstruktivist, humanist və inklüziv təlim prinsiplərinə əsaslanaraq, şagirdlərin akademik nailiyyətləri ilə yanaşı, onların sosial-emosional inkişafını dəstəkləyən mühitin formalaşdırılması zərurəti əsaslandırılır. Məqalədə dəstəkləyici mühitin əsas komponentləri – fiziki, psixoloji, sosial və pedaqoji aspektlər – konseptual baxımdan izah edilir və onların qarşılıqlı təsiri vurğulanır.

Tədqiqatda həmçinin, kooperativ öyrənmə, sosial-emosional öyrənmə (SEL), diferensial təlim və layihə əsaslı öyrənmə kimi tətbiqi modellərin 3–4-cü siniflərdə istifadəsi təhlil olunur. Bu modellərin Azərbaycan təhsil sistemində tətbiq imkanları və mövcud kurikulum çərçivəsindəki rolu konkret nümunələr və metodik sənədlər əsasında araşdırılır. Müəllimin dəstəkləyici mühitin qurulmasındakı rolu, peşəkar hazırlığı və reflektiv pedaqoji bacarıqları xüsusi vurğulanır. Məqalənin sonunda praktik tövsiyələr irəli sürülür və bu mühitin şagirdlərin təlimə motivasiyası, özünəinamı və sosial uyğunlaşmasına təsiri ümumiləşdirilir.

***Açar sözlər:** dəstəkləyici mühit, ibtidai təhsil, konstruktivist yanaşma, sosial-emosional öyrənmə, diferensial təlim*

Nazrin Mammadova
Baku Slavic University
Master's Student

<https://orcid.org/0009-0009-3075-902X>
memmedovahnezrin@gmail.com

Fundamentals and Application Models of a Supportive Learning Environment for 3rd–4th Grade Students

Abstract

This article provides a systematic analysis of the theoretical foundations and practical models of supportive learning environments for 3rd–4th grade students. Drawing on modern pedagogical paradigms—particularly constructivist, humanistic, and inclusive approaches—it argues for the necessity of creating learning spaces that foster not only academic achievement but also socio-emotional development. The paper conceptualizes the core components of a supportive environment—physical, psychological, social, and pedagogical—and emphasizes their interdependence.

Furthermore, the study examines the application of cooperative learning, social-emotional learning (SEL), differentiated instruction, and project-based learning models in primary classrooms. These models are contextualized within the Azerbaijani education system, with reference to national curriculum reforms and methodological guidelines. The pivotal role of the teacher—as a reflective practitioner and emotional facilitator—is highlighted. The article concludes with practical recommendations and synthesizes how supportive environments enhance student motivation, self-confidence, and social integration.

***Keywords:** supportive environment, primary education, constructivist approach, socio-emotional learning, differentiated instruction*

Giriş

Müasir təhsil sistemində ibtidai siniflərdə təlimin keyfiyyətini artırmaq məqsədilə yaradılan pedaqoji mühitin xarakteri və funksionallığı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xüsusilə 3–4-cü sinif şagirdləri üçün təlim prosesində dəstəkləyici mühitin formalaşdırılması, onların kognitiv, emosional və sosial inkişafına birbaşa təsir göstərən əsas amillərdən biridir. Bu yaş mərhələsində uşaqların öyrənmə motivasiyası, özünəinamı və sosial bacarıqları hələ formalaşma mərhələsində olduğundan, təlim mühitinin strukturlaşdırılması və şagird yönümlü modellərlə zənginləşdirilməsi zəruridir.

Tədqiqat

Təlimdə dəstəkləyici mühit dedikdə, şagirdlərin özlərini təhlükəsiz, dəyərli və motivasiyalı hiss etdikləri, müəllim və sinif yoldaşları ilə qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasibətlərin qurulduğu, həmçinin fərdi öyrənmə ehtiyaclarının nəzərə alındığı pedaqoji məkan başa düşülür. Belə bir mühitin yaradılması yalnız təlimin məzmunu ilə deyil, həm də onun təşkili, istifadə olunan metod və vasitələr, müəllim-şagird münasibətləri və sinifdaxili sosial dinamika ilə sıx bağlıdır.

Son illərdə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, dəstəkləyici təlim mühiti şagirdlərin akademik nailiyyətlərini artırmaqla yanaşı, onların emosional rifahını və məktəbə bağlılığını da gücləndirir. Bu xüsusda konstruktivist yanaşmalar, diferensial təlim, kooperativ öyrənmə və sosial-emosional öyrənmə modelləri ibtidai siniflərdə tətbiq oluna biləcək effektiv yanaşmalar kimi ön plana çıxır. Eyni zamanda, Azərbaycan təhsil sistemində kurikulum islahatları çərçivəsində şagirdyönümlü və inklüziv təlim mühitlərinin təşviqi bu istiqamətdə nəzəri və praktik əsasların daha dərindən öyrənilməsinə zəruri edir.

Bu məqalənin məqsədi 3–4-cü sinif şagirdləri üçün təlimdə dəstəkləyici mühitin nəzəri əsaslarını araşdırmaq, onun komponentlərini müəyyənləşdirmək və müxtəlif tətbiqi modelləri təhlil edərək praktik tövsiyələr irəli sürməkdir. Məqalədə həmçinin, yerli və beynəlxalq təcrübələrə əsaslanaraq, dəstəkləyici mühitin yaradılmasında müəllimin rolu, təlim strategiyaları və sinifdaxili münasibətlərin idarə olunması kimi aspektlərə də diqqət yetiriləcəkdir.

Təlimdə Dəstəkləyici Mühit: Konseptual Yanaşma və Tətbiqi Modellər

Müasir təhsil fəlsəfəsi, şagirdin yalnız bilik alıcısı deyil, həm də öyrənmə prosesinin fəal iştirakçısı olduğunu vurğulayır. Bu yanaşma, xüsusilə ibtidai təhsil səviyyəsində – yəni 3–4-cü sinif mərhələsində – şagirdin şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayan dəstəkləyici təlim mühitinin əhəmiyyətini ön plana çıxarır. Dəstəkləyici mühit, yalnız fiziki şəraitlə məhdudlaşmır; o, eyni zamanda psixoloji təhlükəsizlik, sosial qarşılıqlı münasibətlər və pedaqoji yanaşmaların harmonik və məqsədyönlü şəkildə təşkilini ehtiva edir (ATI, 2023, s. 56).

1. Dəstəkləyici Mühitin Nəzəri Bünövrəsi. Dəstəkləyici mühitin nəzəri əsasları bir neçə elmi istiqamətin sintezindən yaranır:

- Konstruktivist pedaqogika (Piaget, Vıqotski): Bu yanaşmaya görə, şagird bilikləri passiv şəkildə qəbul etmir, əksinə, onları sosial qarşılıqlı təsir və təcrübə vasitəsilə qurur. Vıqotskinin “yaxın inkişaf zonası” anlayışı müəllimin şagirdin potensial inkişafına necə dəstək ola biləcəyini izah edir (Vygotsky, L. S, 1978).

- Humanist yanaşma (Rogers): Təlimin effektivliyi şagirdin emosional ehtiyaclarının qarşılansından keçir. Təhlükəsiz, hörmətə əsaslanan və motivasiyaedici mühit, şagirdin özünü ifadə etməsinə və öyrənməyə açıq olmasına şərait yaradır (Rogers, C. R, 1969).

- Inklüziv təhsil prinsipləri: Müxtəlif bacarıq və ehtiyaclara malik şagirdlərin təlimə bərabər şəkildə cəlb olunması, dəstəkləyici mühitin əsas göstəricilərindəndir. Bu, həm də sosial ədalətin və təhsil bərabərliyinin təminatıdır.

2. Dəstəkləyici Mühitin Komponentləri. Dəstəkləyici mühitin strukturu aşağıdakı əsas komponentlər üzərində qurulur:

- Fiziki komponent: Sinif otağının işıqlanması, oturma planı, tədris resurslarının əlçatanlığı və təhlükəsizlik tədbirləri.

- Psixoloji komponent: Şagirdin özünü dəyərli hiss etməsi, səhv etməkdən qorxmadan iştirak etməsi və emosional rifahının təmin olunması.

- Sosial komponent: Müəllim-şagird və şagirdlərarası münasibətlərin qarşılıqlı hörmət və əməkdaşlıq üzərində qurulması.

- Pedaqoji komponent: Müxtəlif öyrənmə tərzlərinə uyğunlaşdırılmış metod və strategiyaların tətbiqi, fərdi yanaşma və şagirdyönlü təlim (Bandura, 1997, s. 28).

3. Tətbiqi Modellər və Yanaşmalar. Dəstəkləyici mühitin praktikada reallaşdırılması üçün bir sıra pedaqoji modellər mövcuddur:

- Kooperativ öyrənmə: Şagirdlərin qrup şəklində işləməsi, qarşılıqlı öyrənmə və sosial bacarıqların inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır. Bu model, həm də inklüzivliyi və qarşılıqlı hörməti təşviq edir.

- Sosial-emosional öyrənmə (SEL): Şagirdlərin öz emosiyalarını tanıması, empati qurması və məsuliyyətli qərarlar verməsi üçün təlimə inteqrasiya olunan yanaşmadır. SEL komponentləri, xüsusilə ibtidai siniflərdə psixoloji təhlükəsizlik və sosial uyğunlaşma baxımından əhəmiyyətlidir (Bruner, 1996).

- Diferensial təlim: Şagirdlərin fərdi ehtiyac və bacarıqlarına uyğun təlim strategiyalarının tətbiqi, onların potensialını maksimum səviyyədə üzə çıxarmağa imkan verir. Bu yanaşma, həm də təlimdə ədalət prinsipini gücləndirir.

- Layihə əsaslı öyrənmə: Real həyatdan götürülmüş problemlərin həlli üzərində qurulan bu model, şagirdlərin tənqidi düşünmə, yaradıcılıq və əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu yanaşma, həm də motivasiya və maraq yaratmaq baxımından effektivdir (Piaget, 1970, s. 16-20).

Təlimdə dəstəkləyici mühitin yaradılması yalnız pedaqoji məsələ deyil, həm də sosial və psixoloji məsuliyyətdir. Bu mühitin nəzəri əsaslara söykənən və praktik modellərlə zənginləşdirilmiş şəkildə təşkili, 3–4-cü sinif şagirdlərinin hərtərəfli inkişafı üçün zəruri şərtidir.

Azərbaycan təhsil sistemində dəstəkləyici mühitin tətbiqi: təcrübə və müəllimlərin rolu

Azərbaycan Respublikasında son illərdə həyata keçirilən kurikulum islahatları və təlim strategiyalarının yenilənməsi, ibtidai siniflərdə şagirdyönlü və dəstəkləyici mühitin formalaşdırılmasına yönəlmişdir. Xüsusilə 3–4-cü sinif mərhələsində bu yanaşma, şagirdlərin fərdi inkişafını, sosiallaşmasını və təlimə motivasiyasını artırmaq məqsədi daşıyır.

Kurikulum çərçivəsində dəstəkləyici mühitin təşviqi. 2008-ci ildən etibarən tətbiq olunan yeni təhsil proqramları (kurikulumlar) şagirdin şəxsiyyətinin inkişafına yönəlmişdir. Bu proqramlarda aşağıdakı prinsiplər dəstəkləyici mühitin əsasını təşkil edir:

- Fərdi yanaşma və şagirdin öyrənmə tərzinin nəzərə alınması
- Təlimin həyatla əlaqələndirilməsi və praktik yönümlülüyü
- Müəllim-şagird münasibətlərində demokratik və empatik ünsiyyətin təşviqi (Marzano, 2007, s. 58-60)

Azərbaycan Təhsil İnstitutunun hazırladığı metodik vəsaitlərdə də bu mühitin formalaşdırılması üçün konkret tövsiyələr yer alır (bax: İnkişafetdirici, Dəstəkləyici və Təhlükəsiz Mühitin Yaradılması) (ATİ, 2023).

Müəllimin rolu və peşəkar hazırlığı. Dəstəkləyici mühitin yaradılmasında müəllimin rolu həlledicidir. Müəllim yalnız bilik ötürücüsü deyil, həm də şagirdin emosional və sosial inkişafına yön verən şəxsdir. Bu kontekstdə müəllimin aşağıdakı bacarıqları ön plana çıxır (Zins, et al., 2004, s. 14-18):

- Reflektiv pedaqoji düşüncə: Müəllimin öz təlim təcrübəsini analiz etməsi və şagird ehtiyaclarına uyğun strategiyalar seçməsi.

- Empatik ünsiyyət bacarığı: Şagirdin emosional vəziyyətini anlama və ona uyğun münasibət qurma.

- Fərqləndirmə və adaptasiya: Müxtəlif bacarıq səviyyələrinə malik şagirdlər üçün uyğun təlim metodlarının seçilməsi (Gardner, 2011, s. 11-13).

Təhsil Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən “Müəllimlərin peşəkar inkişafı” proqramları bu bacarıqların inkişafına yönəlmişdir və müəllimlərin dəstəkləyici mühit quruculuğunda fəal iştirakını təşviq edir (ATİ, 2023, s. 14).

Məktəb mühiti və idarəetmə. Dəstəkləyici təlim mühiti yalnız sinif otağı ilə məhdudlaşmır; məktəbin ümumi idarəetmə modeli, valideynlərlə əməkdaşlıq və məktəbdaxili sosial münasibətlər də

bu mühitin formalaşmasında rol oynayır. Məktəb rəhbərliyi aşağıdakı istiqamətlərdə dəstəkləyici mühitin qurulmasına töhfə verə bilər:

- Müəllimlərə metodik dəstək və resurs təminatı
- Şagirdlərin psixoloji rifahını izləyən mexanizmlər
- Valideynlərlə açıq və konstruktiv kommunikasiya (Darling-Hammond, et.al, 2020, s. 6-20).

Bu yanaşmalar məktəbin sosial ekosistemini gücləndirir və təlimin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir.

Nəticə

3–4-cü sinif şagirdləri üçün təlimdə dəstəkləyici mühitin yaradılması, onların akademik nailiyyətləri ilə yanaşı, sosial-emosional inkişafına da mühüm təsir göstərir. Məqalədə təqdim olunan nəzəri əsaslar və tətbiqi modellər göstərir ki, bu mühitin formalaşdırılması pedaqoji prosesin mərkəzində şagirdin şəxsiyyətini və fərdi ehtiyaclarını yerləşdirən yanaşmalarla mümkündür.

Dəstəkləyici mühitin komponentləri – fiziki, psixoloji, sosial və pedaqoji – bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə işlədikdə, təlimin effektivliyi əhəmiyyətli dərəcədə artır. Bu mühitin yaradılmasında müəllimin rolu həlledici olmaqla yanaşı, məktəb rəhbərliyi və valideynlərin dəstəyi də vacibdir. Azərbaycan təhsil sistemində kurikulum islahatları bu istiqamətdə nəzərəcarpacaq irəliləyişlərə səbəb olmuş, lakin tətbiqi səviyyədə hələ də davamlı inkişaf və metodik dəstəyə ehtiyac duyulur (Əliyeva, Məmmədova, 2014, s. 24-26).

Təvsiyələr:

1. Müəllim hazırlığı və peşəkar inkişaf

Müəllimlər üçün reflektiv pedaqogika, sosial-emosional öyrənmə və diferensial təlim sahəsində təlimlər təşkil olunmalı, onların şagirdyönümlü mühit qurmaq bacarıqları gücləndirilməlidir (Bandura, 1997, s. 28).

2. Sinifdaxili sosial münasibətlərin təşkili

Şagirdlər arasında əməkdaşlıq və empati qurmağa yönəlmiş fəaliyyətlər (kooperativ tapşırıqlar, qrup layihələri) müntəzəm şəkildə tətbiq olunmalıdır.

3. Fiziki mühitin optimallaşdırılması

Sınıf otaqları ergonomik və funksional şəkildə təşkil edilməli, təlim resursları şagirdlərin yaş və maraqlarına uyğunlaşdırılmalıdır (OECD, 2019, s. 62-65).

4. Valideynlərlə əməkdaşlıq

Dəstəkləyici mühitin davamlılığı üçün valideynlərlə açıq kommunikasiya və təlim prosesinə cəlb olunma təşviq edilməlidir.

5. Təlimin fərdiləşdirilməsi

Şagirdlərin fərdi ehtiyaclarına uyğun təlim strategiyaları hazırlanmalı, qiymətləndirmə formaları da bu fərqliliyi nəzərə almalıdır.

6. Məktəb rəhbərliyinin rolu

Məktəb rəhbərləri müəllimlərə metodik dəstək verməli, siniflərdə dəstəkləyici mühitin monitorinqini aparmalı və uğurlu təcrübələri yaymalıdır (Hattie, 2009, s. 65-67).

Bu təvsiyələr, həm nəzəri əsaslara, həm də praktik müşahidələrə söykənərək, ibtidai təhsildə dəstəkləyici mühitin sistemli şəkildə qurulmasına yönəlmişdir. Belə mühitin yaradılması, yalnız təlimin keyfiyyətini artırmaqla kifayətlənməyib, eyni zamanda şagirdlərin gələcək sosial və akademik uğurlarının təməlini formalaşdırır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Təhsil İnstitutu. (2023). *Inkişafetdirici, dəstəkləyici və təhlükəsiz mühitin yaradılması*. ATI.
2. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.
3. Bruner, J. S. (1996). *The culture of education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

4. Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2020). Implications of whole child approaches for learning and teaching. *Applied Developmental Science, 24*(1), 6–20.
5. Əliyeva, F., & Məmmədova, Ü. (2014). *Müasir təlim texnologiyaları*. ADPK.
6. Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences* (3rd ed.). Basic Books.
7. Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge.
8. Marzano, R. J. (2007). *The art and science of teaching: A comprehensive framework for effective instruction*. Alexandria, VA: ASCD.
9. OECD. (2019). *Educating 21st century children: Emotional well-being in the digital age*. OECD Publishing.
10. Piaget, J. (1970). *Science of education and the psychology of the child*. Orion Press.
11. Rogers, C. R. (1969). *Freedom to learn*. Columbus, OH: Merrill.
12. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
13. Zins, J. E., Weissberg, R. P., Wang, M. C., & Walberg, H. J. (Eds.). (2004). *Building academic success on social and emotional learning*. Teachers College Press.

Daxil oldu: 11.11.2025

Qəbul edildi: 06.03.2026